

Мар'яна Гартман,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права
Державного вищого навчального закладу

«Ужгородський національний університет»

ORCID: 0000-0003-3894-1589

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2026-61-2>

УДК 342.72(569.4)+26-24:17.023+608.1

Від ціннісної доктрини до конституційної норми: єврейська правова традиція у формуванні уявлень про людську гідність

Проблема розуміння людської гідності сьогодні посідає центральне місце, адже є фундаментальною цінністю будь-якого правопорядку, основою системи прав людини та ключовим орієнтиром для правового регулювання у сферах біоетики, медичного права та прав четвертого покоління. Водночас у доктрині дедалі частіше порушуються питання про витоки цієї категорії, зокрема про ті правові традиції, у яких гідність існувала як нормативна цінність задовго до її нормативного закріплення.

Актуальність статті зумовлена потребою переосмислення категорії людської гідності крізь призму її передправових ціннісних джерел і механізмів нормативного регулювання. Єврейська правова традиція є показовою для такого аналізу, оскільки вона тривалий час забезпечувала охорону гідності людини не каталогом прав, а через систему приписів, заборон та обов'язків, що спрямовані на захист цінності людського життя

та недопущення приниження особи. Виявлення логіки переходу від ціннісної доктрини до конституційної норми дає змогу чіткіше зрозуміти генезу сучасного конституційного змісту людської гідності та її місце у структурі основоположних прав.

Метою статті є дослідження єврейської правової традиції як ціннісно-нормативної моделі захисту людської гідності та з'ясування її впливу на сучасний ізраїльський правопорядок, а також формування сучасних уявлень про гідність, життя та межі дозволеного правового втручання.

Стан дослідження. Проблематика людської гідності широко представлена у сучасній юридичній та філософсько-правовій доктрині як вітчизняній, так і зарубіжній. У наукових дослідженнях людська гідність переважно розглядається як фундаментальна конституційна цінність, конституційний принцип або суб'єктивне право. У вітчизняній правовій науці основна увага приділяється з'ясуванню

поняття та правової природи гідності, її місця у системі конституційних цінностей. При цьому це поняття розглядається без звернення до позаєвропейських або релігійно-правових традицій. Заповнення цієї прогалини є основним завданням авторки.

Основний виклад матеріалу. Основи в Письмовій Торі – Брейшит (Буття) 1:27: «І створив Бог людину за образом Своїм; за образом Божим створив її; чоловіком і жінкою створив їх» та «Хто пролле кров людини, того кров буде пролита людиною, бо за образом Божим створив Він людину» (Буття 9:6) [1]. Обидва тексти необхідно сприймати як одне ціле, адже із першого ми розуміємо хто така людина, а з другого – чому людське життя є недоторканим. Звичайно, що у тексті не йдеться про «схожість людини з Богом» у фізичному сенсі. Це означає, що людина є моральним суб'єктом, що здатний до відповідальності. Цінність людини не зумовлена її вчинками, віком чи соціальним статусом. Якщо ж аналізувати заборону вбивства (Буття 9:6), врахувавши, що людина створена «за образом Божим» можемо зробити висновок, що гідність не виводиться із заборони, а навпаки – заборона розгортається з гідності.

Проводячи паралелі з сучасним розумінням універсальності як ознаки прав людини, вважаємо, що образ Божий є універсальною категорією. Йдеться про будь-яку людину – «кожного», що дає легітимну підставу вважати, що гідність у єврейському праві не є конфесійно обмеженою. Термін «кожний» означає принцип недискримінації. Продовжуючи, важливо звернути увагу на формулу «чоловіком і жінкою створив їх», що можна розуміти як те, що жодна людина не «ближча» до Бога за прородою, немає «більш гідних» або «менш гідних людей». У цьому контексті йдеться про зв'язок між образом Божим та принципом рівності.

Таким чином, гідність постає не як соціально наданий статус і не як результат самовизначення особи, а як первинна й універсальна цінність людського життя.

Натомість, талмудична доктрина свідчить про те, що гідність сприймається як юридичний аргумент. Аналізуючи ланцюг дискусій з Талмуду (Брахот 19б), можна зрозуміти її сутність таким чином: чи можна порушити припис Торі, щоб не принизити людину? Фактично ми маємо з одного боку заповідь (заборона) Торі «немає мудрості проти Господа», з іншого – людська гідність, яка є настільки велика, що у певних випадках «відсуває» застосування заборони [2]. Іншими словами, Талмуд закріплює гідність як цінність, яку враховує Тора, а також те, що застосування приписів не може принижувати людину. Тож, гідність у цьому аспекті є нормативним принципом, який діє у межах, визначених самою Торою, не заперечуючи обов'язковості її приписів.

Розуміння людської гідності як нормативного принципу в Талмуді зумовлює питання про її практичну реалізацію. Відповіддю на нього є система конкретних заборон, спрямованих на недопущення приниження особи, що фактично виконують функцію раннього механізму захисту людської гідності.

Одним із найбільш показових прикладів такої заборони є припис Талмуду, відповідно до якого публічне приниження людини прирівнюється до проливання крові: «Хто соромить ближнього – ніби проливає кров» (Бава Меція 58б). У цьому контексті приниження розглядається як особливо тяжке порушення, адже воно знецінює людину, яка є носієм «образу Божого» [3]. Відтак заборона приниження у єврейському праві може розглядатися як одна з ранніх нормативних форм захисту людської гідності, яка за своєю суттю наближена

до сучасного уявлення про право на повагу до людської гідності.

Крім заборони публічного приниження, сформульованої у Талмуді, єврейське право на рівні Писомової Тори містить припис, що спрямований на недопущення образи людини у повсякденному спілкуванні: «І не будете кривдити один одного, але бійся Бога твого» (Ваїкра 25:17). Традиційне тлумачення цього припису у єврейському праві пов'язується із заборною образою словами, тобто завдання моральної шкоди через висловлювання або знецінення іншого [4]. На відміну від матеріальної шкоди, образа словами не має зовнішнього виміру, однак у галахічній традиції вона розглядається як серйозне порушення людської гідності, тому що безпосередньо впливає на внутрішній стан людини.

Наведене дозволяє побачити зв'язок між єврейською традицією та сучасними європейськими стандартами прав людини. Хоча єврейське право не використовує категорію суб'єктивних прав у сучасному розумінні, закріплені у ньому заборони приниження та образи людини фактично виконують функцію захисту її гідності. У цьому сенсі єврейська правова традиція пропонує модель, яка є близькою до європейського підходу за своєю логікою. «Європейськими термінами» йдеться про захист честі і гідності, заборону нелюдського поводження, психологічну шкоду як юридично значущу.

Такий зв'язок між підходом до захисту людської гідності та сучасною європейською традицією відзначається і в сучасній доктрині. Так, Аарон Барак, колишній Голова Верховного суду Ізраїлю, підкреслює, що сучасне правове розуміння людської гідності спирається не лише на універсалістські концепції прав людини, а й на глибокі традиційні уявлення про особливу цінність людської особи. У своїй монографії він стверджує,

що ті, хто раніше займався питанням людської гідності – чи то теологи (як Тома Аквінський), чи то філософи (як Іммануїл Кант), – не розглядали людську гідність як конституційну цінність або як конституційне право, оскільки у той час не існувало каталогів прав. Конституційне розуміння людської гідності є якісно іншим, оскільки воно формується в межах конкретної конституційної системи та залежить від її характеру [5, р. 4]. А. Барак підкреслює вплив історичного розвитку на формування категорії гідності: спочатку гідність існує як соціальна або релігійна цінність, і лише згодом – як юридичне поняття.

Як впливає з позицій А. Барака, людська гідність у правовій системі може існувати як соціальна та конституційна цінність незалежно від її формування у вигляді окремого суб'єктивного права [5, Р. 13]. Такий висновок є особливо показовим у контексті єврейської правової традиції, яка не має переліку суб'єктивних прав, однак володіє широкою системою заборон і обов'язків, спрямованих на охорону гідності людини. Заборона приниження, образи та знецінення іншого є основним механізмом захисту людської гідності. Це підтверджує можливість ефективного забезпечення захисту гідності без прямого закріплення як суб'єктивного права.

Якщо у доктрині людська гідність постає як концепт, що може існувати у формі цінності без повного оформлення як суб'єктивне право, то у сучасному ізраїльському конституціоналізмі ця ідея отримує чітке нормативне вираження. Це насамперед пов'язано з ухваленням Основного закону: Людська гідність і свобода 1992 року, який визначив новий етап у правовому захисті гідності людини. Цей Основний закон є складовою системи базових законів, що у сукупності виконують роль писаної конституції, метою якої є закріплення фундаментальних

цінностей Держави Ізраїль як єврейської та демократичної держави.

Відповідно до статті 1 Основного закону людська гідність та свобода є базовими цінностями державного правопорядку. Важливо підкреслити, що це положення є не просто декларативним формулюванням, адже наступні статті вибудовують механізм охорони гідності через заборону посягання на життя, тіло, гідність особи (ст. 2), а також через вимогу поваги до гідності кожної людини (ст. 4) [6]. Із цього випливає висновок, що положення Основного закону відтворюють логіку, що притаманна проаналізованій нами вище єврейській правовій традиції,

Таке нормативне розуміння людської гідності узгоджується з класичною єврейською правовою доктриною, зокрема з підходом Моше бен Маймона (Рамбама). У своїх працях він виходить із того, що людська гідність є складовою правового статусу особи як такої і не зникає навіть у разі вчинення злочину (Мішне Тора, Hilkhot Sanhedrin 24:10) [7]. Покарання, за Рамбамом, не скасовує людської природи правопорушника і не може виправдовувати приниження його тіла чи особистості. Таке розуміння на пряму корелює із положенням ст. 2 Основного закону.

Важливе значення для розуміння правової природи людської гідності має стаття 8 Основного закону: людська гідність і свобода, яка встановлює дозволені обмеження прав. Вона передбачає, що втручання у сферу людської гідності можливе лише за умови законності, легітимної мети, відповідності цінностям Держави Ізраїль та дотримання принципу пропорційності [6]. Іншими словами, у сучасному ізраїльському праві гідність функціонує як нормативний орієнтир, який не виключає обмежень, проте вимагає їх суворого обґрунтування.

Водночас ст. 11 Основного закону покладає обов'язок поваги до

людської гідності на усі органи державної влади [6], що підкреслює публічно-правовий характер цього принципу та його значення як загальнообов'язкової конституційної цінності.

Розуміння людського життя як абсолютної цінності, що закріплене у єврейській правовій традиції, має безпосереднє значення для формування сучасних прав четвертого покоління. Йдеться не про окреме суб'єктивне право, а про аксіологічну передумову, яка обмежує допустимі межі втручання у сферу людського життя в умовах розвитку біомедичних технологій. Такий висновок сформульовано нами на основі положень Мішни: «Хто рятує одне життя – рятує цілий світ» (Sanhedrin 4:5) [8], яке підкреслює унікальність і незамінність кожної людини. Така теза є протиставленням утилітарному підходу до людини як біологічного ресурсу та визначає ціннісну основу сучасних біоетичних стандартів, зокрема у сфері захисту життя.

Висновки

1. Єврейське право не оперує категорією прав людини у сучасному правовому розумінні. У класичній єврейській правовій традиції відсутні суб'єктивні права як права вимоги особи, звернені до держави. Натомість формується широка система заборон і обов'язків, що спрямовані на охорону людської гідності, життя.

2. Гідність впливає з уявлення про створення людини за образом Божим і не зникає навіть у разі вчинення злочину. Заборона приниження, знецінення особи є основним механізмом правового захисту гідності, що дозволяє припустити про її нормативних характер (хоча й не через суб'єктивні права). Сучасна доктрина, зокрема у працях А. Барака, концептуально пояснює можливість існування людської гідності як правової цінності без її нормативного закріплення у вигляді суб'єктивного права.

3. У Основному законі Держави Ізраїль: Людська гідність і свобода 1992 року людська гідність і свобода є фундаментальними цінностями, які захищаються переважно через заборону посягання та втручання, що принижують особу. Таким чином, сучасне право Ізраїлю фактивно трансформувало традиційні єврейські уявлення про людину у норми конституційної цінності.

4. У єврейському праві не існує системи прав людини у формальному сенсі, натомість є ціннісно-нормативна модель захисту людини, у якій відповідні уявлення про цінність людини передували правам та визначили зміст і спрямованість їх подальшого правового закріплення, зокрема в контексті прав четвертого покоління, що виникають як відповідь на біомедичні, технологічні та біоетичні виклики сучасності.

Список використаних джерел:

1. Тора (П'ятикнижжя Мойсея). Книга Буття (Берешит) / пер. з давньоєвр. URL: <https://www.sefaria.org/Genesis> (дата звернення: 12.01.2026).
2. Талмуд Вавилонський. Трактат Брахот (Berakhot). URL: <https://www.sefaria.org/Berakhot.19b> (дата звернення: 12.01.2026).
3. Талмуд Вавилонський. Трактат Бава Меція (Bava Metzia). URL: https://www.sefaria.org/Bava_Metzia.58b (дата звернення: 12.01.2026).
4. Тора (П'ятикнижжя Мойсея). Книга Ваїкра (Левіт) URL: <https://www.sefaria.org/Leviticus.25.17> (дата звернення: 12.01.2026).
5. Barak A. Human Dignity: The Constitutional Value and the Constitutional Right / A. Barak. – Cambridge : Cambridge University Press, 2015. 360 p. URL: <https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/Aharon-Barak-Human-dignity.-The-Constitutional-Value-and-the-Constitutional-Right.pdf>
6. Basic Law: Human Dignity and Liberty (1992). URL: https://knesset.gov.il/laws/special/eng/basic3_eng.htm (дата звернення: 13.01.2026).
7. Маймонід М. Мішне Тора. Закони Санхедріону. URL: <https://www.sefaria.org> (дата звернення: 13.01.2026).
8. Mishnah. Sanhedrin 4:5. URL: <https://www.sefaria.org> (дата звернення: 13.01.2026).

Гартман М. Т. Від ціннісної доктрини до конституційної норми: єврейська правова традиція у формуванні уявлень про людську гідність

У статті здійснено теоретико-правовий аналіз поняття людської гідності в єврейській правовій традиції у співвідношенні з сучасними стандартами прав людини. Обґрунтовується теза про те, що класичне єврейське право не оперує категорією суб'єктивних прав людини у сучасному публічно-правовому розумінні, однак формує цілісну ціннісно-нормативну модель захисту людини через систему заборон і обов'язків, спрямованих на охорону людської гідності та життя.

Показано, що у Письмовій Торі людська гідність впливає з уявлення про створення людини за образом Божим, що зумовлює універсальний і недискримінаційний характер її цінності. Аналіз талмудичної доктрини дозволяє розкрити гідність як нормативний принцип, який враховується при застосуванні приписів Тори та знаходить своє практичне вираження у забороні приниження, знецінення та публічної образи особи. Така заборона розглядається як одна з ранніх форм правового захисту людської гідності.

Доведено, що в єврейській правовій традиції людська гідність не втрачається навіть у разі вчинення злочину, що корелює з підходом Моше бен Маймона (Рамбама) до правового статусу особи. Окрема увага приділяється сучасному ізраїльському конституціоналізму, зокрема Основному закону Держави Ізраїль «Людська гідність і свобода» 1992 року, який трансформував традиційні уявлення про гідність у форму конституційної цінності та нормативного орієнтиру для діяльності органів державної влади.

У статті також обґрунтовано, що розуміння людського життя як абсолютної цінності, закріплене в єврейській правовій традиції, виступає аксіологічною передумовою сучасних прав четвертого покоління та біоетичних стандартів, визначаючи допустимі межі втручання у сферу людського життя в умовах розвитку біомедичних технологій.

Ключові слова: людська гідність, єврейське право, Тора, Талмуд, образ Божий, Основний закон Ізраїлю, конституційна цінність, права людини, біоетика, права четвертого покоління.

Hartman M. From value doctrine to constitutional norm: Jewish legal tradition in the formation of ideas about human dignity

Abstract. The article provides a theoretical and legal analysis of the concept of human dignity in the Jewish legal tradition in relation to modern human rights standards. The thesis is substantiated that classical Jewish law does not operate with the category of subjective human rights in the modern public-legal sense, but forms a holistic value-normative model of human protection through a system of prohibitions and obligations aimed at protecting human dignity and life.

It is shown that in the Written Torah, human dignity stems from the idea of creating a person in the image of God, which determines the universal and non-discriminatory nature of its value. The analysis of the Talmudic doctrine allows us to reveal dignity as a normative principle that is taken into account when applying the Torah's prescriptions and finds its practical expression in the prohibition of humiliation, devaluation and public insult of a person. Such a prohibition is considered one of the early forms of legal protection of human dignity.

It is proven that in the Jewish legal tradition, human dignity is not lost even in the event of a crime, which correlates with the approach of Moshe ben Maimon (Rambam) to the legal status of a person. Special attention is paid to modern Israeli constitutionalism, in particular the Basic Law of the State of Israel "Human Dignity and Freedom" of 1992, which transformed traditional ideas about dignity into the form of a constitutional value and a normative guideline for the activities of state authorities.

The article also substantiates that the understanding of human life as an absolute value, enshrined in the Jewish legal tradition, serves as an axiological prerequisite for modern fourth-generation rights and bioethical standards, determining the permissible limits of interference in the sphere of human life in the context of the development of biomedical technologies.

Key words: human dignity, Jewish law, Torah, Talmud, image of God, Basic Law of Israel, constitutional value, human rights, bioethics, fourth generation rights.

Дата першого надходження статті до видання: 23.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.04.2026